Javorniczky István

Levelek anyámnak

11. rész

Negyvenkettedik levél

Mindenkinek van anyja, na fiam, mondanád, ez nem nagy bölcsesség, és mindenkinek más anyja van, a testvéreknek is, kérdezed, igen, a testvéreknek is, ugyanaz a személy, de másként viselkedik minden gyerekével, bár sok bennük az egyformaság is, az anyaság – nomen est omen – kötelez, ahogy a gyermekség is, rosszban vagy jóban, de egyek, elválaszthatatlanok, szétválva, nem találkozva is. Ahogy mi, így elszakítva. Mit írnak mások elvesztett anyjukról? Hadd másoljak ide neked sorokat a már említett izlandi írótól, Jón Kalman Stefanssontól, nagyon népszerű lett Magyarországon, hadd kérkedjek, én már a *Menny és pokol* trilógiánál megszerettem, nem volt még ekkora sikerszerző, magam se tudom, hogy találtam rá, olvastam, olvastam, éreztem, egyszerre költői, mégis túlzásoktól mentes, mélyen emberi ez a hang, egészen különleges ez a viszony a valósághoz, ez az összeolvadása, összeolvasztása múltnak és jelennek, régnek és mának. „Aztán anyám meghalt és elnyelte a sötétség. Elnyelte a csend, és néma vágyakozássá, Izland legmagasabb hegyévé változott… Anya, aki sokat olvasott nekem, néha azt mondta, hogy a könyvek bölcsebbek az embereknél. Nem mind, tette hozzá: a legjobbakban azonban ott rejlenek a válaszok. Milyen válaszok, Anya, kérdeztem, de aztán meghalt, és egyáltalán nem beszélt velem többé. Először azt hittem, haragszik rám, amiért nem haltam meg vele, de aztán rájövök, hogy már nem tud beszélni. Akik meghalnak, elvesztik a hangjukat, teljesen tehetetlenek, ha meg kell szólalni, ezért fájó szükségük van az élőkre. vagyis Anyának szüksége van rám. Én vagyok az egyetlen, aki vissza tudja adni a hangját.” Ezt csinálom most, próbállak megszólítani, próbállak megszólaltatni, bár nálunk a családban nem én vagyok a Stefansson, a lányod az, a húgom, ő szokott beszélgetni veled, én nem, eddig nem. Gondolok gyakran rád, egyre gyakrabban, de beszélgetni, eddig nem, most meg többet veled, mint bárki mással, bárki élővel, úgy érzem, mint az izlandi, hogy szükséged van az élőkre, szükséged van rám, hogy hallasd a hangod, elmondd azt, amit életedben nem. Szép gondolat, az izlandinak jól is áll a balladisztikus hang, rajtam lötyögne ez a kabát, prózaibbá nevelődtem, neveltél, és hazudnék, ha eltagadnám a saját önző szempontomat, ami miatt immár a negyven-

kettediket vetem papírra, hogy így mondjam, hol van már papírra írt levél, Anya. Egyik barátom így köszönte meg, hogy elküldtem neki: „A telefonon elolvastam. Mit szólna ehhez a címzett – Még hogy telefonon levelet! – na ne!", laptopon írok, mobilon olvassák, lehetetlen egy világ ez a mai, abszurd, fordult farkas, ahogy a tizenkilencedik századi orosz szerző komédiájában a menekülésként a saját halálát megrendező kishivatalnok Tarelkint nevezi az ügyét vizsgáló bíróság. Mondják, itt az idő, anya, hogy megvalljam, töredelmesen: rokonoknak, barátoknak el-elküldöm, amit írok, újabban egy online irodalmi folyóirat is elkezdte közölni folytatásban, remélem, nem bánod, elfogadod, hogy bár főállású írónak továbbra sem tekintem magam – a könyveket, amiket az elmúlt néhány évben írtam, magam adtam ki, ötven-ötven példányban barátoknak, rokonoknak, a nagyközönség mit sem tud róluk –, de a szépírás, ítéltessék bármilyen színvonalúnak, fő foglalatosságommá vált, fő időtöltéssé, nincs más, amiben aktív maradtam, a tanításnak két éve vége, az újságírásnak már két évtizede, ez maradt az egyetlen, ami életben tart, csak zenét hallgatni, regényeket olvasni hónapokon át – teljesen hatalmába kerítene a spleen, s bár, ismersz, nem én vagyok a legextrováltabb ember a Földön, hozzászoktatott a napilaposkodás ahhoz, hogy amit írok, mások is olvassák, nem természetes nekem, hogy – a te idődbeli szófordulattal élve – az íróasztal-fióknak írjak. El-elfog azért a rossz érzés, hogy visszaélek a helyzeteddel, rólad írok a beleegyezésed nélkül, és rólad tudnak meg sok mindent mások a beleegyezésed nélkül. Akárhogy is: ez van. Fogadjuk el. Rendben? A végére még néhány mondat az izlanditól: „Anyám halálát senki sem siratta meg. Az újságok, amelyek most dugig vannak a három űrhajósról szóló hírekkel és történetekkel, (*emlékszel, 1970-ben letért a pályáról az Apolló-13, de izgalmas napok után végül szerencsésen földre ért)* egy szóval sem említették. Mintha sosem létezett volna."

Ezért ezek a neked címzett, nyilvánosságnak szánt levelek.

Negyvenharmadik levél

„– Miért nem beszéltél erről soha, legalább nekem? Miért nem? – Nem emlékszem. Kitöröltem". Egy filmből idézek, Anya, az Apacsokból, nemrég láttam a tévében, a fiú kérdezi ezt az anyjától, az anya válaszol így a fiának. Arra gondoltam: Lehetne ez az én kérdésem, lehetne ez a te válaszod? A történet: az unoka egy kedves, nosztalgikus filmet akar készíteni a nagyapjáról, aki a hatvanas években indiánosdit játszott felnőtt barátaival a budai hegyekben. Váratlanul kiderül, hogy beszervezte az

állambiztonság, és ő éveken át jelentett a táboraikról, abban a naiv hiszemben, hogy így békén hagyják őket, békés játszadozókat, az apacsok világába menekülő, a rendszerre nem veszélyes fiatalokat. Bujkált bennem régóta egy halvány gyanú, vajon az volt-e, olyan volt-e az apám, amilyennek én ismertem, nincsenek a múltjában olyan foltok, amelyekről nem tudok, amikről sose beszélt, se ő, se te, arról tudtam, hogy a negyvenes évek elején egy társával filmvállalatot alapított, néhány éve olvastam egy könyvben, hogy a vállalatuk negyvennégy őszén filmet tervezett a tiszaeszlári vérvádról egy antiszemita szerző – világos, hogy milyen irányba hajló – regényéből, nem tudtam, erről nem beszélt se ő, se te, nemrég beleütköztem abba, hogy ezt a társát 45 tavaszán letartóztatták, aztán bűncselekmény hiányában szabadon engedték, néhány éve rábukkantam a nevére, az NSZK-ban élt a háború után, a magyar emigráció lapjaiba írt, a nevét hallottam tőletek, de ezt a tervet soha, apa is tarthatott valamitől? ha igen, miért nem beszéltetek erről, legalább nekem? és akkor most, ezek után, tapogatózva a sötétben, gyanúk árnyékában élve, soha tisztázást nem remélhetve, mitévő legyek, tőletek már nem kérdezhetek semmit, vagy ha kérdezek is, hallgattok, mint a sír. Ahogy, amíg éltetek.

Negyvennegyedik levél

Ezt csak másolom, nem én írom. Az az izlandi. Jón Kalman Stefansson.

„Azt hittük meghaltál, Anya, mondanánk gombóccal a torkunkban, meghatottságtól remegő szemmel, és attól tartva, hogy eltűnik, még pislogni sem mernénk, mert emlékszel: Édesanyád meghalt, igen, ez tény, attól tartok.

Jaj, mondaná Anya mosolyogva, és félresöpörne egy nedves tincset a kék szeme elől, a barna, szürke, sárga, fekete, zöld szeme elől, jaj, te csacsi, hogy jut eszedbe, ki mond neked ilyen butaságokat? Hogy halhatnék meg, amíg emlékszel rám, és amíg szeretsz?”

Nem én írom. Az az izlandi. Aki néhány hete itt járt, dedikált a könyvfesztiválon. Ő írta.

Írhatnám én is.

Negyvenötödik levél

Képzeld, anya, beiratkoztam a könyvtárba. A szabóervinbe. A kerületibe. Ötven éve is lehet, hogy kerületi könyvtárban jártam. Gimnazistaként, egyetemistaként sűrűn megfordultam ott, nekünk nem

volt könyvtárunk, a Verpeléti úton a hatvanas évek közepén nyílt meg a kerületi fiók, egy új épület földszintjén, tágas volt, világos, jó hangulatú, nem, most nem oda mentem, tudod, rég elköltöztünk a Kosztolányi térről, igen, még veletek együtt, egy rövid időre én is, veletek, Újpestre, aztán én vissza a tizenegyedik kerületbe, ahol felnőttem, csak kicsit feljebb, a Sashegy oldalába, aztán tovább, még feljebb, a Mártonhegyre, másik lakásba, másik kerületbe. A hegyvidéki könyvtárat vagy huszonöt éven át hanyagoltam, vettem csak sorra a könyveket, néhány hete villant fel, hogy de minek is kiadni annyi pénzt, nem szokásom egy könyvet többször olvasni, telnek csak a polcok, a jókat nemegyszer születésnapokon ajándékba adom a rokonoknak, rosszat, ami nem tetszett, restelnék, így a kevésbé tetszők maradnak végül, mondhatom úgy, a nyakamon. Elmentem hát a könyvtárba, hetven fölött fizetni se kell, tudtam, miket keresek, például a *Féltestvér*t, a dán Lars Christensen regényét, kajtatom már hónapok óta, a másikat, a Villantót olvastam, de ezt, amit a fordítója különösen dicsért, az istennek se leltem sehol, se antikváriumban, se a bookline-on, itt meg, hopp, ott integetett a polcról, kicsit megcsupálták szegényt, jónéhány kézben megfordulhatott. S ott volt a többi is, ami már üzletben nem kapható, egy másik skandinávtól, a svéd Agneta Pleijeltől a *Tél Stockholmban*, és annak a Solstadnak a húsz éve megjelent regénye, *A mellékszereplő pillanata*, akit a legtöbbre tartok, az északi írókra specializálodott Polar könyvek kiadójával is felvettem a kapcsolatot, mikor adják ki újra, azt már nem, volt a lehangoló válasz, lejárt a kiadás joga, sokba kerülne újra megvenni. Na, ott volt az S betűnél ez is, a könyvtár egyébként a régi Ugocsa moziba költözött néhány éve, te nemigen jártál oda, én se sokat, a mi filmszínházunk, joggal illethető ilyen fennkölt szóval, a Bartók volt, a harmincas években az akkori legmodernebb technikával felszerelt mozgóképszínház, a fővárosi bemutató mozik közé tartozott a mi időnkben is, ahogy a Május 1, a Puskin vagy a Vörös csillag. Nem bánt vele kegyesen a rendszerváltás, OTP ingatlanpont, Séra Hairstúdió, Semmi extra hamburgeres költözött a helyére, hervasztó látvány a filmplakátok helyén a logóikat látni. Az Ugocsa sokkal jobban járt, a könyvtár miatt nem kell szégyenkeznie, az alsó szint a gyerekeké, az emeleten, ahova én is mentem, szépirodalom, szakkönyvek. Fotelek annak, aki helyben olvas, és persze számítógépek, internetezni, a katalógusban keresni. A polcon nem találtam a friss Nobel-díjas könyvét, a katalógusban viszont benne volt, igen, megvan, mondta a könyvtáros, de valaki már kivette, többen is előjegyeztették, nem baj, mire végzek a rég keresett könyvekkel, talán lecseng ez a hullám, meg újra kiadja a kiadó, lehet, azt azért megveszem, a könyvtárból meg azokat viszem haza,

amik már sehol se kaphatók, össze is írtam egy listát. Tudod, anya, a zenehallgatás mellett az olvasás maradt a nyugdíjas napok legfőbb időtöltése, ráadásul a könyvek meg is ihletnek, eszembe jut egy ötlet, megfog egy-egy írói hang, megoldás, mert rosszul mondtam, töltöm mással is az egymás után sorjázó napokat: írok, mostanában főként neked ezeket a leveleket, jó lenne, ha te is olvashatnád őket.